

УДК 331.5

ОЦІНЮВАННЯ СЕГРЕГАЦІЇ НА РИНКУ ПРАЦІ ЗА ҐЕНДЕРНО-ДОМІНУЮЧИМ ТИПОМ

Лариса Антонівна КОВАЛЬ

к.е.н., доцент кафедри економіки та фінансів ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне

Анна Сергіївна ПАСЕКА

к.е.н., доцент кафедри економіки та управління Черкаського інституту банківської справи УБС НБУ (м. Київ)

Анотація. У статті запропоновано оцінку ґендерної сегрегації на ринку праці України за індексом ґендерно-домінуючого типу безробіття та працевлаштування.

Аннотация. В статье предложено оценку ґендерной сегрегации на рынке труда Украины по индексу ґендерно-доминируемого типа безработицы и трудоустройства.

Ключові слова: професійна сегрегація, індекс граничної відповідності по відношенню до певного ґендерно-домінуючого типу на ринку праці, градація рівнів граничної відповідності.

Ключевые слова: профессиональная сегрегация, индекс граничного соответствия ґендерно-доминируемому типу на рынке труда, градация уровней граничного соответствия.

Постановка проблеми. На ринку праці України залишаються нерівними позиції чоловіків і жінок, а високий рівень економічної активності жінок, рівень освіти та професійних навичок дозволяє конкурувати їм за престижні робочі місця. Отже, можна стверджувати про формування на ринку праці України окремих професійних сфер чоловіків і жінок, при чому не на користь жінок, оскільки професійні сфери чоловіків охоплюють вже не окремі професії, спеціальності, види економічної та промислової діяльності, а керівні ланки господарювання.

Для оцінки рівня професійної адаптації жінок на ринку праці, характеристики стану, причин та наслідків прагнення працевлаштування жінок за кордоном проаналізуємо та деталізуємо чинники впливу на процеси ґендерної сегрегації. Основною метою такого аналізу є напрацювання основних заходів і пропозицій для забезпечення ґендерного паритету на ринку праці України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ознаки ґендерної дискримінації та професійної сегрегації, її різні форми та прояви у соціально-економічній сфері досліджують О. А. Грішнова, А. Г. Горілий, В. М. Новіков, М. Е. Баскакова, М. Ю. Ліборакіна, Л. С. Кобелянська та пропонують на основі міжнародного досвіду шляхи подолання цих проблем.

Вагомий внесок у дослідження зайнятості жінок на ринку праці в аспекті економічної дискримінації, що проявляється в нижчому рівні оплати праці, отриманні неprestижної, низькооплачуваної роботи, високому ступеню ризику безробіття, ґендерній диференціації пенсійного віку зроблено Е. М. Лібановою.

Однак, потребують подальшого удосконалення методичні підходи щодо здійснення виміру проявів на ринку праці ґендерної дискримінації та однієї з її форм – професійної сегрегації.

Російські економісти у сфері ґендерної економіки І.О. Мальцева та С.Ю. Рошин, досліджуючи ґендерну сегрегацію на ринку праці, пропонують наступний підхід до визначення рівня участі жінок у робочій силі: «жіночими» вважаються професії або види економічної діяльності, у яких частка працівників жіночої статі вище частки жінок у загальній чисельності зайнятих, тобто де жінки мають переважне представництво відносно масштабів своєї участі у зайнятості в цілому [3, с.43].

Наведений індекс відображає міру відхилення реальної дійсної ситуації від випадку абсолютної сегрегації, коли всі жінки зайняті у «жіночих» професіях, а чоловіки – у «чоловічих».

Вважаємо, що за запропонованою методикою можна провести розрахунки ґендерної сегрегації

ції не тільки зайнятого населення і не тільки за професіями, а й встановити тенденції гендерної структури безробіття та працевлаштування за видами економічної діяльності.

Мета статті. Оскільки гендерна трансформація вітчизняного ринку праці характеризується багатьма чинниками, основними з яких є: гендерна відмінність у динаміці зайнятості і безробіття чоловіків і жінок, зростання гендерної напруженості ринку праці при низькому попиті на жіночу працю, гендерні структурні відмінності між попитом і пропозицією праці, поширення масштабів соціально-економічного розшарування жінок, підсилене загальною кризою тощо, тому для впровадження ефективних інструментів регулювання зайнятості необхідно розширювати спектр

показників для здійснення моніторингу процесів на ринку праці.

Для виміру гендерної сегрегації на зареєстрованому ринку праці проведено розрахунок індексу граничної відповідності по відношенню до певного гендерно-домінуючого типу чисельності безробітних та працевлаштованих, розподілених за видами економічної діяльності та статтю за даними по Україні на кінець 2013 року (табл. 1, 2).

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Розрахунок індексу граничної відповідності здійснювався через ранжування по частці жінок (безробітних та працевлаштованих) за видами економічної діяльності в порядку зменшення.

Таблиця 1

*Розподіл зареєстрованих безробітних чоловіків і жінок за гендерно-домінуючим типом та видами економічної діяльності на ринку праці України, 2013 рік**

Види економічної діяльності	Ранг	Чисельність зареєстрованих безробітних за видами економічної діяльності					Потреба підприємств працівників на заміщення вільних робочих місць за видами економічної діяльності, усього, (осіб)
		Усього (осіб)	Жінки у тому числі, (осіб)	Питома вага безробітних жінок серед загальної чисельності безробітних, %	Накопичена сума загального числа безробітних, (осіб)	Чоловіки у тому числі, (осіб)	
1	2	3	4	5	6	7	8
«Жіночі» види економічної діяльності зареєстрованих безробітних							
Усього		410531	209413	51,01	*	201118	77624
тимчасове розміщування й організація харчування	1	12 428	10 127	81,49	*	2 301	1 961
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	2	15 116	12 115	80,15	27 544	3 001	5 544
фінансова та страхова діяльність	3	12 023	8 986	74,74	39 567	3 037	1 447
освіта	4	9 742	6 970	71,55	49 309	2 772	5 235
надання інших видів послуг	5	4 007	2 838	70,83	53 316	1 169	702
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	6	61 852	43 367	70,11	115 168	18 485	9 221
державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	7	30 862	19 521	63,25	146 030	11 341	10739
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	8	2 191	1 363	62,21	148 221	828	653

Таблиця 1 (продовження)

професійна, наукова та технічна діяльність	9	7 893	4 829	61,18	156 114	3 064	1 705
інформація та телекомунікації	10	4 749	2 896	60,98	160 863	1 853	1 017
операції з нерухомим майном	11	3 876	2 256	58,2	164 739	1 620	1 022
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	12	17 832	8 966	50,28	182 571	8 866	6 242
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	13	8 270	4 086	49,41	<u>190 841</u>	4 184	3 113
«Чоловічі» види економічної діяльності зареєстрованих безробітних							
переробна промисловість (виробництво)	14	74 439	34 829	46,79	265 280	39 610	17 499
постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	15	5 627	2 487	44,2	270 907	3 140	3 412
водопостачання; каналізація, поводження з відходами	16	4 211	1 828	43,41	275 118	2 383	1 382
сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	17	115 200	36 324	31,53	390 318	78 876	3 490
добувна промисловість і розроблення кар'єрів	18	5 560	1 632	29,35	395 878	3 928	2 142
будівництво	19	14 653	3 993	27,25	410 531	10 660	4 510

*Не враховано осіб, що зареєструвалися у термін понад рік з моменту звільнення; випускники; демобілізовані з військової служби; звільнені з установ, що виконують покарання, тощо.

Джерело: розраховано за даними [1], [2]

Здійснюючи додавання чисельності усіх безробітних (працевлаштованих), починаючи з першого виду економічної діяльності до накопиченої суми, яка склала 190841 безробітних (252629 працевлаштованих) та майже зрівнялася з загальною чисельністю безробітних (працевлаштованих) жінок і становила – 209431 особу безробітних та 252717 осіб працевлаштованих, було

встановлено межу між «жіночими» (вище межі) і «чоловічими» (нижче межі) видами економічної діяльності серед безробітних та працевлаштованих.

За аналогією проведено розмежування «жіночих» і «чоловічих» видів економічної діяльності при працевлаштуванні. Результати розрахунків зведено до таблиці 2.

Таблиця 2

*Розподіл працевлаштованих чоловіків і жінок за гендерно-домінуючим типом та видами економічної діяльності на ринку праці України, 2013 рік**

Види економічної діяльності	Ранг	Працевлаштування незайнятих трудовою діяльністю громадян за видами економічної діяльності					Потреба підприємств працівників на заміщення вільних робочих місць за видами економічної діяльності, усього, (осіб)
		Усього (осіб)	Жінки у тому числі, (осіб)	Питома вага працевлаштованих жінок серед загальної чисельності працевлаштованих, %	Накопичена сума загального числа працевлаштованих, (осіб)	Чоловіки у тому числі, (осіб)	
1	2	3	4	5	6	7	8
«Жіночі» види економічної діяльності при працевлаштуванні							
Усього		541939	<u>252717</u>	47,53	*	289222	77624
тимчасове розмішування й організація харчування	1	18549	14684	79,16	*	3865	1961
фінансова та страхова діяльність	2	4145	3075	74,19	22694	1070	1447
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	3	28749	21029	73,15	51443	7720	5544
надання інших видів послуг	4	6255	4518	72,23	57698	1737	702
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	5	84946	58060	68,35	142644	26886	9221
професійна, наукова та технічна діяльність	6	8549	4994	58,42	151193	3555	1705
державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	7	29448	17028	57,82	180641	12420	10739
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	8	3548	2019	56,91	184189	1529	653
інформація та телекомунікації	9	4648	2474	53,23	188837	2174	1017
операції з нерухомим майном	10	4648	2464	53,01	193485	2184	1022
постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	11	17549	8815	50,23	211034	8734	3412
освіта	12	31649	15248	48,18	242683	16401	5235
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	13	9946	4552	45,77	<u>252629</u>	5394	3 113
«Чоловічі» види економічної діяльності при працевлаштуванні							
переробна промисловість (виробництво)	14	91249	36691	40,21	343878	54558	17499
водопостачання; каналізація, поводження з відходами	15	6948	2565	36,92	350826	4383	1382

Таблиця 2 (продовження)

транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	16	23749	8512	35,84	374575	15237	6242
сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	17	138645	39815	28,72	513220	98830	3490
будівництво	18	16947	3973	23,44	530167	12974	4510
добувна промисловість і розроблення кар'єрів	19	11772	2201	18,70	541939	9571	2142

*Розраховано за даними [1], [2]

Отже, розрахунки показали, що пріоритетами працевлаштування для жінок, тобто «жіночими» є переважна більшість встановлених статистикою видів економічної діяльності: тимчасове розміщування й організація харчування; фінансова та страхова діяльність; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги; надання інших видів послуг; оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів; професійна, наукова та технічна діяльність; державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування; мистецтво, спорт, розваги та відпочинок; інформація та телекомунікації; операції з нерухомим майном; постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря; освіта; діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування.

Для більш точної оцінки жіночої зайнятості і встановлення рівня гендерної асиметрії на ринку праці, масштабів гендерної сегрегації поряд з загальними показниками оцінки економічної активності, зайнятості, безробіття у гендерному розрізі доцільно використовувати ряд спеціальних статистичних показників – індексів сегрегації. Найпоширенішими є наступні [3, с. 39–42]: індекс дисиміляції Дункана, індекс співвідношення статей на ринку праці, індекс зайнятості жінок, коефіцієнт Джині, що є традиційним для вимірювання нерівності у доходах населення та іноді використовується для оцінки нерівності в розподілі чоловіків і жінок за видами економічної діяльності і професіями, індекс граничної відповідності.

Індекс граничної відповідності (*ММ*), розроблений групою експертів з питань жіночої зайнятості Європейського Союзу, визнається на сьогодні найбільш повним і точним при визначенні гендерної сегрегації і розраховується за формулою [3, с.42]:

$$MM = \frac{(ЧЖж \times ЧЧч - ЧЖч \times ЧЧж)}{ЧЗж \times ЧЗч}$$

де *ЧЖж* і *ЧЖч* – чисельність жінок у «жіночих» і «чоловічих» професіях відповідно,

ЧЧж і *ЧЧч* – чисельність чоловіків у «жіночих» і «чоловічих» професіях відповідно,

ЧЗч і *ЧЗж* – загальна чисельність чоловіків і жінок відповідно.

Даний індекс відображає міру відхилення реальної дійсної ситуації від випадку абсолютної сегрегації, коли всі жінки зайняті у «жіночих» професіях, а чоловіки – у «чоловічих». Однак його використання не може повністю унебезпечити від виникнення похибок у розрахунках, оскільки принцип віднесення професій до певного гендерно – домінованого типу дещо відмінний від попередніх показників, а здійснюється через ранжування по частці зайнятих у них жінок в порядку зменшення і визначенні межі між «жіночими» і «чоловічими» професіями.

На нашу думку, може виникати складність в розрахунках наведеного ряду показників для отримання достовірних результатів, оскільки їх обчислення ґрунтується на основі масиву гендерно-агрегованих показників, підбір яких в умовах вітчизняної статистики не завжди можливий через відсутню дисагрегацію (розподіл статистичних даних за статтю).

Таблиця 3

Розрахунок індексу граничної відповідності по відношенню до певного гендерно-домінуючого типу на ринку праці України, 2013 р.

За видами економічної діяльності	ЧЗч загальна чисельність чоловіків	ЧЗж загальна чисельність жінок	ЧЖж чисельність жінок у «жіночих» видах діяльності	ЧЖч чисельність жінок у «чоловічих» видах діяльності	ЧЧч чисельність чоловіків у «чоловічих» видах діяльності	ЧЧж чисельність чоловіків у «жіночих» видах діяльності	Індекс граничної відповідності ММ
							Формула для розрахунку: $MM = \frac{(ЧЖж \times ЧЧч - ЧЖч \times ЧЧж)}{ЧЗж \times ЧЗч}$
1	2	3	4	5	6	7	8
Безробітні	201118	209413	128320	81093	138597	62521	0,30
Працевлаштовані	289222	252717	158960	93757	195553	93669	0,31

Джерело: розраховано за даними [1], [2]

Визначивши індекси граничної відповідності серед безробітних та працевлаштованих, нами встановлено, що за допомогою даного показника можна виявити ступінь зв'язку між статтю працівника та належністю його до виду економічної діяльності. Перевагою наведеного показника вважаємо відсутність впливу на його значення

змін у питомій вазі чоловіків і жінок в економіці в цілому, а також в професійній структурі ринку праці.

Оскільки значення індексу ММ може змінюватися від 0 до 1, то пропонуємо здійснювати аналіз рівнів гендерної сегрегації на основі шкали індексів граничної відповідності (табл. 4).

Таблиця 4

Шкала індексів граничної відповідності

Шкала індексів граничної відповідності				
Діапазон значень	0-0,25	0,26-0,5	0,6-0,75	0,76-1,0
Оцінка рівня	Низький	Помірний	Середній	Високий

Джерело: власна розробка автора

Високий рівень значень індексів граничної відповідності при ММ = 0,76-1,0 свідчить про абсолютну або максимальну сегрегацію, коли всі жінки зайняті (вивільнені або працевлаштовані) в «жіночій» економічній діяльності та професіях, а чоловіки – в «чоловічій».

Середній рівень при ММ = 0,65-0,75 та помірний при ММ = 0,26-0,5 пояснює такий рівень відхилення дійсної ситуації на ринку праці від абсолютної сегрегації, при якому спостерігається «перетікання» жінок у «чоловічі» сфери діяльності, а чоловіків – у «жіночі».

При низькому рівні індексу граничної відповідності, коли ММ = 0-0,25 загальна чисельність працівників в «жіночих» видах економічної діяльності та професіях співпадає з загальною чисельністю зайнятих (вивільнених або працевлаштованих) жінок, а чисельність зайнятих (вивільнених або працевлаштованих) чоловіків співпадає з чисельністю чоловіків у «чоловічих» професіях та видах економічної діяльності.

Результати аналізу індексів граничної відповідності розподілу жінок за видами економічної діяльності у 2013 році наведено у табл. 5.

Таблиця 5

Відмінність результатів ранжування та індексів граничної відповідності розподілу жінок (безробітних та працевлаштованих) за видами економічної діяльності по Україні, 2013 р.

	Види економічної діяльності	
	Безробітні	Працевлаштовані
«Жіночі» види економічної діяльності згідно ранжування по частці зайнятих жінок	1. тимчасове розміщення й організація харчування	1. тимчасове розміщення й організація харчування
	2. охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	2. фінансова та страхова діяльність
	3. фінансова та страхова діяльність	3. охорона здоров'я та надання соціальної допомоги
	4. освіта	4. надання інших видів послуг
	5. надання інших видів послуг	5. оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів
	6. оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	6. професійна, наукова та технічна діяльність
	7. державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	7. державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування
	8. мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	8. мистецтво, спорт, розваги та відпочинок
	9. професійна, наукова та технічна діяльність	9. інформація та телекомунікації
	10. інформація та телекомунікації	10. операції з нерухомим майном
	11. операції з нерухомим майном	11. постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря
	12. транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	12. освіта
	13. діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	13. діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування
Значення	0,31	0,30
Характеристика рівня за шкалою індексів граничної відповідності	помірний	помірний

Наведене у табл. 5 ранжування видів економічної діяльності, у яких переважають жінки є свідченням того, що у міжгалузевому розрізі безробіття та працевлаштування жінок спостерігається їх перерозподіл (перетікання) із одних сфер економічної діяльності в інші: матеріального виробництва (зі сфери транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності у сферу постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря) та сфери обслуговування (зі сфери професійної, наукової та технічної діяльності до сфери операцій з нерухомим майном). Аналогічно відбувається перерозподіл безробітних та працевлаштованих чоловіків.

Розрахунки індексів граничної відповідності (значення індексів при працевлаштуванні і безробітті відповідають рівню – «помірний») підтверджують домінування жінок у сферах економічної діяльності, пов'язаних з наданням послуг, а «чоловічими» залишаються такі види економічної діяльності, як переробна промисловість (виробництво); водопостачання; каналізація, поводження з відходами; транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність; сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство; будівництво; добувна промисловість і розроблення кар'єрів.

Такі розбіжності галузевої структури відображають специфіку національних факторів, таких як економічна структура, система соціального захисту, ставлення роботодавців до працівників, стан промисловості національної економіки, що спричиняє різне використання надлишку робочої сили.

Тому можна стверджувати, що розподіл жінок і чоловіків за видами економічної діяльності залежно від характеру та складності виконуваних робіт і в подальшому буде поглиблювати гендерні диспропорції на ринку праці через різне залучення жінок і чоловіків до різних видів економічної діяльності. Саме чоловікам найближчим часом доведеться кардинально переглядати свої професійні інтереси та переваги. Певні зрушення в цьому напрямку можна відзначити вже сьогодні – наприклад, притік чоловіків із технічною освітою у сферу фінансово-економічної діяльності.

Водночас уже зараз у змінах складу зайнятих за статтю в професійному розрізі простежується принцип підвищення частки чоловіків у сферах, у яких вища заробітна плата та суспільний престиж. Чоловіки залучені, здебільшого, у тих видах економічної діяльності, які пов'язані з формуванням ринкових структур.

Моніторинг індексів граничної відповідності дозволить знижувати наслідки сегрегації при здійсненні управління процесами адекватного перерозподілу зайнятих за видами економічної діяльності та професійними групами шляхом

прискорення адаптації безробітних до якісних і кількісних характеристик пропозиції праці, враховуючи масштабність процесів трудової мобільності в умовах відсутності жорстких обмежень на індивідуальний вибір сфери зайнятості як для чоловіків, так і для жінок.

Тому запропоновані на основі аналізу індексів граничної відповідності заходи дозволять забезпечити доступ жінок до робочих місць на ринку праці у більш ширшому переліку видів економічної діяльності та професійних груп. Якщо екстраполювати отримані результати на усіх зайнятих жінок, то це дозволить зробити висновки про те, що для регіонів з низьким рівнем участі жінок у робочій силі, значення індексу граничної відповідності буде досить низьким, відображаючи незначний рівень сегрегації на ринку праці.

Висновки. Наведені розрахунки і підходи дозволяють здійснювати аналіз стану гендерної сегрегації на ринку праці і розробляти відповідні заходи сприяння зайнятості жінок та підвищення їх конкурентоспроможності. Це дозволить виявити фактори різної динаміки участі жінок у гендерно-орієнтованих сферах економічної діяльності регіону, встановити тенденції гендерної сегрегації при безробітті та працевлаштуванні за видами економічної діяльності, що необхідно враховувати при визначенні регулюючих інструментів вирівнювання гендерних диспропорцій зайнятості.

Список використаних джерел

1. Державна служба зайнятості України. Статистичний збірник «Ринок праці України – 2013». Розділ 6. Гендерні аспекти ринку праці [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.dcz.gov.ua/control/uk/index>.
2. Державний комітет статистики України

[Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.

3. Мальцева И. О. Гендерная сегрегация и мобильность на российском рынке труда / И. О. Мальцева / Высшая школа экономики. — 2-е изд. — М. : Изд. дом ГУ ВШЭ, 2007. — 295 с.